

ZAVIČAJ U NASTAVI ISTORIJE

Могућности обраде завичаја у настави

Има више разлога да се у настави и ваннаставним активностима везаним за историју обрађује историја завичаја. Природан је интерес ученика за своје претке и историју завичаја, за упознавање и усавршавање завичајне традиције. Деца од малена свет упознају и укључују се у друштво преко породице и завичаја. Може се рећи да је њихова потреба да знају локалну историју природно већа него да знају државну, нарочито светску историју.

У школи се поступа по једном од основних принципа "од ближег ка даљем", што значи да је и упознавање прошлости природније ако се одвија у концентричним круговима: завичајна историја - државна (народна) историја – историја европских земаља – светска историја.

Обрада завичаја је област која пружа могућност корелације рада у области историје, географије, уметности, књижевности, при чему су етнологија и демографија додирне области које нису заступљене у форми посебних предмета, али су њихови садржаји захвални за обраду у школи.

Наставни програми предвиђају време и за овај сегмент упознавања прошлости, што значи да наставник има и програмску обавезу да се у настави бави завичајном историјом. И да није тога, наставник има обавезу да се бави локалном историјом, зато што то ученици желе и зато што је потребно да ради формирања целовите и рационалне свести ученика води дијалог са завичајном публицистиком.

Могућности обраде историје завичаја у настави су ограничене фондом часова и наставним програмом, али и принципом научност (не може се у настави говорити о било чему). Мора се имати мера и завичајним садржајима се одредити прикладно место у оквиру наставног предмета. Завичајна историја не сме бити сметња обради

националне и опште, још мање њихова замена. Завичајна историја не сме бити ни паралелна националној, увек се мора обрађивати у националном и историјском (стварном) контексту, она треба да буде конкретизација националне историје на микро простору. У локалним оквирима има занимљивости о којима народ прича и о којима треба говорити, али свакодневица завичаја не мора имати одраза изван њега. Колико год нешто из те области било значајно, оно је скоро увек специфичан појавни облик нечега на државном нивоу (општа историја се на локалном нивоу може одразити само посредством националне).

Све ово рекли смо у вези са обрадом завичајне проблематике у оквиру недељних часова редовне наставе остављених програмом за локалне садржаје. Додатна настава, ваннаставни рад и слободне активности пружају другачије могућности бављења завичајем. Пре свега, оне су у погледу масовности (броја ученика) мањег обима. Затим, мотивисаност ученика је на већем нивоу, они додатну наставу и слободне активности упражњавају као начин задовољавања посебних интересовања (историју као предмет уче зато што морају). То омогућава разноврсније ангажовање ученика и њихову већу самосталност у планирању и извођењу рада, на основу добровољности и интереса и већа оптерећења.

Погодности које обећавају успех у обради завичајне историје јесу природно интересовање ученика (за разлику од осталих садржаја који се често прихватају као обавеза), њена ослобођеност на локалну традицију и присутност остатака. Иако треба да испуни задатке наставе историје у целини, бављење завичајем ученицима пружа више радости од редовне наставе, разуме се ако то наставник постави као рад у области ученичких интересовања.

Услов да рад на упознавању завичаја не буде формалан је да се уважава интересовање ученика, да садржаји, средства и методе рада буду примерени узрасту ученика, да одабрани садржаји буду образовно и васпитно садржајни и да њихова обрада буде изведена уз поштовање стручних принципа. При томе, треба полазити од тога да у обради завичаја посебно место има интересовање и активност ученика, да циљ није постизање успеха, као у обавезним наставним садржајима.

Завичајна историја може се обрађивати у настави, нарочито додатној и факултативној, као и кроз слободне активности. Ученици се појединачно или групно, самостално или уз помоћ наставника, могу занимати завичајном историјом на више начина.

Обрада завичајне историје разликује се од садржаја редовне наставе по начину избора садржаја, по ангажованости субјеката наставе, по примењеним методама и средствима, може се рећи и по задацима.

Избор садржаја, самим тим и литературе за ученике, препуштен је наставницима на нивоу школе. У доброј пракси то подразумева да наставник добро познаје локалну прошлост, остатке и изворе, разноврсну литературу о завичају, да на пригодан начин упозна интересовања ученика за садржаје локалног значаја. Није пожељно да обрада локалне историје за ученике буде наметнута обавеза.

Оба аспекта подразумевају да се у настави може обрађивати прошлост завичаја од праисторије до најновијих дана (значи и оно чему су ученици савременици), при чему су проблемски оквири шири: може се говорити о политичкој, културној, економској историји, о знаменитим личностима, историји установа и удружења, о црквама и манастирима, етнологији, о историјским објектима и споменицима, о јубилејима итд. Слобода избора садржаја подразумјева и то да се они могу по школским годинама мењати, идимо и до могућности да у више паралелних одељења не морају бити обрађивани исти садржаји. У сваком случају, активности ученика и наставника не морају бити формално и садржински исте, има одељења у којима су ученици способнији или више посвећени историји, у њима наставник користи такву мотивацију за веће ангажовање ученика.

Активност ученика и наставника у обради завичајне проблематике у форми наставе, што значи у фронталном раду и на часовима у оквиру недељног распореда (број часова наставе који се могу посветити завичају је ограничен програмом и фондом часова), није иста као у обради обавезних садржаја. За овај рад нема припремљене уџбеничке литературе, избор садржаја, метода рада, наставних средстава зависи од наставника и ученика. Доста је послова који се морају обавити ван школе.

У припреми рада наставник мора да се ангажује више, јер мора да изучи садржаје, да одабере према расположивом времену оно што је значајно и погодно да се обради са ученицима (о коначном избору се може договарати са ученицима), да установи који остаци и писана грађа стоје на располагању и какве су могућности да ученици на њима сами раде, да упозна писану традицију и литературу и обезбеди њихову доступност ученицима (куповина за библиотеку, позајмица, копирање).

Припрема наставника за обраду завичаја зависи и од узраста ученика; у основној школи наставник више показује и објашњава, у средњој школи треба више да се сами ученици искажу у познавању и тумачењу завичајне проблематике. Наставник треба да има у виду да је ученицима велики део завичајне историје доступан у форми локалне или племенске традиције, да је део њихове историјске и друштвене свести. Традиција је често пристрасна, непотпуна, ненаучна, али је повезана са јаким емоцијама и пружа отпор покушајима исправљања. Зато наставник треба да припреми добру аргументацију, ако жели да полемише са ненаучним садржајима историјске свести ученика. У сваком случају, не треба ученицима забрањивати испољавање свести коју већ имају и не треба их присиљавати да исту мењају, корисно је покушати да на основу чињеница и доказа они сами усвоје другачије тумачење.

Бављење завичајем омогућава и тражи другачији избор облика рада: примењује се групни рад и рад у паровима, индивидуални рад, који временски не мора бити ограничен. *Методе рада* су другачије: мање је подучавања а више самосталног стицања знања, ученици не усвајају градиво које је неко припремио за њих, они сами прикупљају и обрађују материјал; већа је разноврсност средстава: нема употребе уџбеника, ради се са литературом која није намењена настави, истражују се остаци и грађа, ученици обрађују усмену и писану традицију, усмено и писмено саопштавају резултате.

Средства која се примењују при обради завичаја разликују се од оних која су уобичајена у редовној настави. У разним видовима бављења завичајном прошлешћу у школи могу се користити: усмена и писана завичајна традиција, остаци прошлости на терену (локалитети и објекти) или у музеју и архиву, разноврсна литература о завичају (историографија, хронике села, родослови), за неке садржаје

сведочења учесника (усмена казивања или мемоарска грађа), локална штампа. Када су у питању истакнуте личности из завичаја не треба мислити да су то само ратници, војници и политичари. Ништа мање су важни узорни призвати научници, књижевници, уметници, глумци, спортисти, људи који су ван завичаја успели у својим пословима.

Садржаји рада у вези упознавања завичаја не морају бити само историјски. Бољи ефекти се постижу ако се осмисли монографска обрада, при чему долази до функционалне корелације садржаја и метода обраде географије, уметности, књижевности, привреде, демографије. Тематика (појединачни задаци или колективни пројекти) може да обухвати: израду карте региона и његових делова, са истичањем значајних локалитета, историјских налазишта, споменика, грађевина; прикупљање ономастичке грађе; писање реферата - есеја о интересантним темама (о догађајима, личностима, локалитетима, установама, улицама); вођење дневника обиласка терена или истраживања локалитета; прикупљање документарног материјала, фотографија, разгледница, плаката, огласа, летака; проучавање докумената о завичају објављених у зборницима грађе; прикупљање материјалних остатака, етнографске грађе или писаних извора о завичају; рад у локалном музеју и архиву; израда завичајне библиографије о појединим темама; обрада литературе о завичају; истраживање локалне штампе итд.

Савремене технике копирања и скенирања фотографија, докумената и штампаних садржаја чине да је релативно лако од појединаца, породица и установа добити копије занимљивих докумената. На овај начин се током године може прикупити материјал који ће бити употребљен на часовима кроз излагање наставника, ученичке есеје, за пригодне изложбе, прилоге у школском листу, за рад у секцији историчара. Прикупљање и излагање материјала планира се на почетку школске године, годишњим планом рада и глобалним распоредом градива. Једном прикупљени материјал може се користити на исти или сличан начин и наредних година.

Кроз рад на завичајној проблематици могу се прикупљати материјали за израду монографије школе, чак и хронике села, грађа о културним, просветним и другим установама, спортским клубовима; тако се може обрадити биографија знамените личности, прику-

пити се подаци о значајним јубилејима и прославама јубилеја кроз дужи период итд. Прикупљање материјала за етнографску збирку (школски музеј) погодан је садржај рада у вези са завичајем. Овакав рад може бити дугорочан, што се обезбеђује повезивањем планова рада за више година. Тако исти ученици могу неколико година радити у континуитету.

Рад на завичајној историји обећава вишеструке *васпитно-образовне ефекте*. У односу на редовну наставу, рад на завичајној историји омогућава бољу мотивацију ученика за вишестрану мисаону и радну ангажованост. За завичајну историју постоји интерес који није производ захтева или утицаја наставе, тај интерес је изворно лични и тим јачи, подстицајнији и трајнији. Разноврсни садржаји, облици, методе и средства рада на прошлости завичаја омогућавају ученицима већи степен ангажовања, интелектуалне и радне самосталности и индивидуалности.

Рад на прошлости завичаја пружа веће могућности за остваривање принципа очигледности наставе. Ученици су у овом случају у јачем контакту са прошлошћу завичаја, историјским и историографским материјалом на коме раде. Реална је претпоставка да ће све то позитивно и подстицајно деловати на примену и усавршавање способности ученика, као што су: посматрање и уочавање битног, анализа и синтеза, примена знања, способност говорништва, усменог и писаног изражавања итд.

Знања стечена кроз посебно мотивисане и разноврсне практичне активности поузданија су, прошлост се тада боље разуме, јер је упозната у мисаоној и радној активности. Осим тога, кроз посебно мотивисан рад развија се додатно патриотизам, негују се локалне традиције, формира се емотивни однос ученика према завичају и грађи о њему.

Васпитни утицаји догађаја и личности из завичаја могу бити веома значајни, јер се ради о примерима за које су ученици емотивно везани, сматрају их својим и радо доживљавају као узоре. На овај начин школа се функционално и садржајем боље повезује са средином. Прошлост завичаја нуди веће могућности актуелизације наставе историје, конкретније повезивање прошлости и садашњице. Све то је у завичају ближе и приступачније.